

Ганна Харченко,
викладач кафедри методики викладання навчальних предметів
Комунального закладу «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради
harchenko-2@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3083-2612

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В умовах інноваційного розвитку освіти України загострилось питання про інноваційну готовність учителів до педагогічної діяльності. Аналіз стану підготовки вчителів до інноваційної діяльності дозволив зробити висновок, що сучасні реалії вимагають застосування інноваційних підходів як до підготовки учителів, так і до сутності педагогічної діяльності, що виявляється в різних напрямках: внутрішній та зовнішній диверсифікації середньої та вищої освіти.

Автор досліджує основні шляхи підготовки майбутніх учителів якісно нового типу: учителів-творців, викладачів-новаторів, викладачів-дослідників, готових до творчої педагогічної та інноваційної діяльності, самостійних наукових досліджень; здатних до міжпрофесійного спілкування, міждисциплінарного синтезу знань, поєднання фундаментальних досліджень з практичним вирішенням педагогічних проблем, саморозвитку та самовдосконалення.

Ключові слова: освіта, освітній процес, інновації, інноваційні технології, інтеграція, професійна підготовка, учителі, середня школа.

Anna Kharczenko. Przygotowanie nauczyciela do wykorzystania innowacyjnych technologii w procesie edukacyjnym szkoły średniej

W warunkach nowatorskiego rozwoju edukacji Ukrainy zaostrzyła się kwestia innowacyjnej gotowości nauczycieli do działalności pedagogicznej. Analiza stanu przygotowania nauczycieli do innowacji pozwoliła stwierdzić, że współczesne realia wymagają zastosowania nowatorskiego podejścia do kształcenia nauczycieli oraz istoty działalności pedagogicznej, która przejawia się w różnych obszarach: zróżnicowanie wewnętrzne i zewnętrzne szkolnictwa średniego i wyższego.

Autor bada główne sposoby szkolenia przyszłych nauczycieli jakościowo nowego typu: nauczycieli-twórców, nauczycieli-innowatorów, nauczycieli-badaczy, gotowych do kreatywnych działań pedagogicznych i technologicznych, samodzielnych badań; zdolny do komunikacji międzyzawodowej, interdyscyplinarnej syntezy wiedzy, łączenia badań podstawowych z praktycznym rozwiązywaniem problemów, samorozwoju i samodoskonalenia.

Słowa kluczowe: edukacja, proces edukacyjny, innowacje, innowacyjne technologie, integracja, doskonalenie zawodowe, nauczyciele, liceum.

Anna Harchenko. Teacher preparation for the usage of innovative technologies in the educational process of secondary school

In the conditions of innovative development of education of Ukraine, the question of innovative readiness of teachers for pedagogical activity became aggravated. The analysis of the state of preparation of teachers for innovative activity allowed to conclude that modern realities require the application of innovative approaches, both to teacher training and to the essence of pedagogical activity, which manifests itself in different directions: internal and external diversification of secondary and high education.

Accordingly, the requirements for education are changing - it is becoming more flexible, accessible and applicable, focusing on how to teach to think, create, analyze, generate new ideas and find solutions. It is obvious that the transition to a new model of education eliminates the passive role of participants in the educational process.

The rapid pace of development of modern society, dynamism and continuous innovation processes lead to the fact that a high level of knowledge of the subject and mastery of its teaching methods can no longer fully characterize the current level of professional training of future teachers. Understanding these processes has led to the need to explore the main ways of training future teachers of a qualitatively new type: teachers-creators, teachers-innovators, teachers-researchers, ready for creative pedagogical and technological activities, independent scientific research; capable of interprofessional communication, transdisciplinary synthesis of knowledge, combination of basic research with practical problem solving, self-development and self-improvement, real and virtual entry into professional work.

Innovative pedagogical activity of teachers was considered in two aspects: the improvement of educational process, through development and realization of new educational programs, the development of new directions of activity and ideas, creation and implementation of innovative projects, the implementation of pedagogical innovations.

Keywords: *education, educational process, innovation, innovative technologies, integration, professional training, teachers, secondary school.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними дослідженнями. Сучасні соціально-економічні та освітні перетворення в країні висувають перед освітою нові модернізаційні вимоги не тільки до підготовки вчителя, але й до пошуку шляхів оптимального розвитку майбутнього фахівця, перетворення освітнього процесу на творчу та конструктивну взаємодію, освоєння набутого досвіду й продукування нового.

Перед закладами вищої освіти стоїть завдання сформувати необхідні знання, уміння та навички та навчити учителя осмислювати інноваційні педагогічні ідеї, використовуючи їх у професійній діяльності. Інновації характерні для будь-якої професійної діяльності людини, є закономірним явищем, упровадження якого дозволяє вирішити суперечності між традиційною системою й потребами суспільства в якісно новій освіті, але особливо актуальними інновації стають у вирішенні низки педагогічних проблем, аналізі наявних результатів дослідження та особливостей протікання освітнього процесу. Натомість професійно-педагогічна освіта, готуючи педагогічні кадри для закладів середньої освіти, спрямована на підготовку педагогів з високим рівнем професійної компетентності, критичного мислення, здатності застосовувати наукові здобутки під час педагогічної діяльності та впроваджувати цінності демократичної правової держави в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. Сучасний учитель, орієнтуючись на предметні знання, надпредметні уміння та навички повинен формувати в школярів внутрішню готовність прийняття рішень, застосування набутих знань у будь-яких ситуаціях.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблеми створення, розвитку й поширення педагогічних інновацій займалися зарубіжні й вітчизняні науковці, зокрема О. Березюк, І. Бех, Н. Бібік, А. Біне, О. Власенко, О. Декролі, О. Дубасенюк, Дж. Дьюї, В. Загвязинський, А. Лай, С. Лісова, В. Кан-Калік, В. Кіпатрік, Е. Клапаред, Е. Мейман, М. Пентилюк, О. Пометун, М. Поташник, О. Савченко, Л. Скуратівський, В. Сухомлинський, Е. Торндайк, А. Фер'єр, А. Хуторський та інші, педагоги-практики М. Гузик, О. Захаренко, А. Сологуб, М. Чумарна, В. Шаталов та інші.

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Аналіз наукової літератури з проблеми підготовки вчителя до використання інноваційних технологій свідчить про різнобічне розроблення певних аспектів визначеної проблеми, але недостатньо дослідженою залишається впровадження інновацій щодо формування в школярів умінь мотивувати свої дії, орієнтування в інформаційному просторі, критичного мислення, емоційного інтелекту, природних здібностей в умовах освітнього закладу.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Враховуючи дослідження О. Дубасенюк, О. Пометун, А. Хуторського, інноваціями в освіті вважатимемо процес упровадження та поширення в освітній практиці нових ідей,

педагогічних технологій, у результаті яких підвищуються показники досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану [1; 6; 11]. Сучасні інноваційні процеси в освіті, суттєво змінюючи результати освітнього процесу, забезпечують формування нових освітніх, дидактичних, виховних систем, нового змісту освіти, реалізацію нових технологій навчання та виховання, створення й розвиток нового освітнього середовища, умов для самореалізації особистості в освітньому процесі тощо.

У різних наукових та практичних розвідках виділяють критерії ефективності використання інноваційних технологій, серед них: *концептуальність* (обов'язкова орієнтація на певну наукову концепцію), *системність* (аналіз системи інноваційної технології передбачає логіку розкриття цілісності об'єкта, виявлення суттєвих елементів, їх сукупності й взаємозв'язків, виділення системних властивостей для подальшого об'єднання в єдину модель), *управління* (передбачає наявність низки компонентів, зокрема цільового, конструктивного, проєктувального, діагностичного, діяльнісного та контрольного-корекційного), *ефективність* (наявність ефективних результатів, «чистоти» впровадження інноваційної технології та її відповідності певному стандарту освіти), *відтворюваність* (використання повною чи частковою мірою ідеї інноваційної технології в іншому освітньому середовищі та досягнення, відповідно, подібних результатів) тощо [3; 4; 7].

Модернізаційні процеси, що відбуваються наразі в зарубіжних та українській системах освіти вимагають формування методології інноваційної практики, у якій інноваційні технології досліджуються як феномен, за допомогою якого нова освітня парадигма може бути втілена в освітні процеси. Інноваційна освітня технологія передбачає орієнтацію освітні можливості людини, причому як школяра, так і самого педагога. Реалізація інноваційних педагогічних технологій у педагогічній діяльності вчителя-предметника передбачає наявність двосторонньої взаємодії учасників процесу, тому важливим є як механізми продуктивної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, так і поєднання практичної та етичної складової професійно-педагогічної діяльності вчителя [5].

Розглянемо процес підготовки вчителя до інноваційної діяльності детальніше. На першому етапі підготовки учителя необхідно звернути увагу на формуванні творчої індивідуальності вчителя, здатності виявляти, формулювати, аналізувати й вирішувати творчі педагогічні завдання, оперувати технологіями творчого пошуку. Творчий учитель характеризується насамперед індивідуальним стилем діяльності та активністю, є гнучким та уникає педагогічного консерватизму, володіє прийомами наукового аналізу та вміннями впроваджувати теорію у практику, прогнозувати результати власної педагогічної діяльності. Інноваційна діяльність та педагогічна творчість тісно взаємопов'язані, адже передбачають індивідуально-продуктивний процес створення нових або варіювання вже відомих форм, методів впливу й взаємодії, залежно від ситуації й творчої індивідуальності особистості. Розглядаючи особливості творчої підходи при організації та здійсненні інноваційної діяльності, виокремлюємо колективний та індивідуальний аспекти. Звісно, конкретних «рецептів» як навчити творчості немає, але сформувавши в учителя стійку потребу в нестандартному вирішенні професійних завдань, створити умови для самореалізації творчої індивідуальності в педагогічному процесі цілком можливо. При цьому важливо не тільки розвивати творчі здібності вчителя, але й допомогти йому оволодіти дидактичними й виховними технологіями, що дозволять успішно перенести раніше засвоєні знання й вміння у нові педагогічні ситуації, знайти альтернативи рішення, поєднати раніше засвоєні способи діяльності у педагогічних ситуаціях, діагностувати власні зміни у професійному становленні й творчому розвитку та сформувавши критичність мислення, наполегливість й самостійність.

На другому етапі необхідно звернути увагу на оволодіння основами методології та принципами наукового пізнання, педагогічного експерименту, основними етапами науково-педагогічного пошуку й комплексу методів науково-педагогічного дослідження. У процесі підготовки вчителя до інноваційної діяльності формуються вміння використовувати результати досліджень у практичній діяльності; обирати адекватні методи дослідження й

застосовувати їх для вивчення педагогічних явищ; розробляти програму дослідження згідно з методологічними й методичними підходами; визначати мету й завдання дослідження; аналізувати, систематизувати й узагальнювати результати вивчення педагогічних явищ. На цьому етапі підготовка вчителя до інноваційної діяльності повинна ґрунтуватися на провідних ідеях гуманізації освіти, спрямованих на формування особистості відкритої для сприйняття інноваційного досвіду, створення необхідних умов для утвердження власної життєвої позиції (Я-концепції).

На третьому етапі відбувається безпосереднє оволодіння технологіями інноваційної діяльності та розробка авторських програм. А четвертий етап передбачає дослідницьку роботу на експериментальному майданчику та впровадження інноваційної технології в освітній процес, здійснення корекції педагогічної діяльності, аналізу результатів експерименту та самоаналізу професійної діяльності. На цьому етапі важливим є врахування колегіальності в прийнятті певного рішення; створення декількох варіантів моделей діяльності, урахування особистісного потенціалу кожного учасника педагогічного процесу та вдосконалення системи науково-методичного супроводу інноваційної технології.

Зауважимо, що, використовуючи інноваційні технології в освітньому процесі, учитель повинен орієнтуватися на єдність дидактичних принципів, відповідність цілям навчання та максимальній наближеності до педагогічної дійсності. Наприклад, на рівні формування знань учнів учитель може застосувати інноваційні технології як на уроці, так і для самостійної роботи, а на етапі застосування знань, умінь та навичок запропонувати множинні варіанти ситуацій, у яких необхідно вирішити конкретну проблему, застосувати теоретичні знання до вирішення практичних завдань, що забезпечуватиме ефективніше засвоєння матеріалу, розвиток мотивації, емоційної включеності та активної участі учнів, удосконалення «м'яких навичок» (soft skills). Розглянемо використання кейс-технології при викладанні мовно-літературних дисциплін, яке, зазвичай, ґрунтується на відкритій дискусії та на різних видах опитування, в процесі якого старшокласники здійснюють оцінку ситуації й пропонують аналіз представленого кейсу, власні шляхи вирішення. Така форма роботи має як свої переваги (полегшує здійснення контролю знань, умінь та навичок, впливає на самостійність мислення учнів, їх аргументацію та відстоювання власного погляду), так і недоліки (обмеження рівного доступу усіх учнів до технології). Серед основних компонентів використання кейс-технології в освітньому процесі виділяємо цільовий компонент (дидактичні умови для активного оволодіння знаннями та реалізації творчого потенціалу кожного школяра); мотиваційний компонент (формування мотивації до навчально-пізнавальної діяльності); змістовий компонент (зміст навчального матеріалу мовно-літературних дисциплін, відображений в різноманітних кейсах); практично-діяльнісний компонент (форми й методи навчання) та контрольнo-регуляційний компонент (результати навчання) [8; 9].

Учитель може виступати як автор, розробник, експериментатор або користувач інноваційної технології. Управління процесом підготовки вчителя до інноваційної діяльності в освітньому середовищі буде ефективним, якщо буде відповідати спеціально організованим умовам: наступності й послідовності всіх етапів педагогічного освіти, психологічної діагностики готовності учителя до цього виду діяльності; формування інноваційної культури, креативності, критичного мислення й мотиваційного ставлення педагога до інноваційної діяльності, взаємозв'язок методологічної, педагогічно-психологічної та методичної підготовки вчителя та реалізації інтеграційної взаємодії в контексті інноваційної діяльності. Сьогодні педагогічна діяльність учителя в умовах соціально-економічних перетворень, необхідності оновлення системи освіти, технологій організації освітнього процесу, гуманітаризації змісту освіти, уведення нових навчальних предметів, пошуку нових організаційних форм, технологій навчання й виховання повинна обов'язково мати інноваційну спрямованість.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Необхідні зміни в освітньому процесі, у змісті освіти, технологіях педагогічної освіти відбудуться лише за умови постановки цілей, що відповідають реальним тенденціям розвитку системи загальної середньої освіти. Тому процес професійного становлення вчителя в закладі середньої освіти, зорієнтований на системний, діяльнісний та індивідуально-творчий підходи, повинен моделювати інноваційну діяльність, тим самим забезпечуючи побудову й функціонування цілісного процесу формування особистості вчителя. А модернізація освітнього процесу повинна ґрунтуватися не лише на організаційних нововведеннях, але й підготовці педагогічних кадрів до інноваційного процесу в освіті.

Список використаних джерел та літератури

1. Березюк О., Власенко О. Інноваційні технології у підготовці майбутнього вчителя. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики*. Житомир, 2014. С. 97–106.
2. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Н. Наволокова. Харків. 2012. 176 с
3. Інноваційні технології навчання: Навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів. К. 2017. 172 с.
4. Когут І. Зміст формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності в сучасних соціокультурних умовах. *Проблеми освіти*. К., 2013. № 77. Ч.2. С. 75–79.
5. Пентилюк М. Сучасний урок української мови. Х.: Основа, 2007. 176 с.
6. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: Монографія. Житомир. 2009. 564 с.
7. Рибалко Ю. Компетентнісний підхід у науково-педагогічній літературі. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип.35. 392 с.
8. Савченко О. Дидактика початкової освіти. К. 2012. 504 с.
9. Сисоєва С., Соколова І. Дослідження проблем неперервної професійної освіти: генезис понять. Педагогічний дискурс. 2011. Вип. 9. С. 303–309
10. Сучасні педагогічні технології: навч.-метод. посібн. Кам'янець-Подільський. 2006. 212 с.
11. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.

References (translated & transliterated)

1. Bereziuk, O., Vlasenko, O. (2014). Innovatsiini tekhnolohii u pidhotovtsi maibutnoho vchytelia [Innovative technologies in the training of future teachers]. *Innovatsii v osviti: intehratsiia nauky i praktyky*. Zhytomyr, Pp. 97–106. [in Ukrainian].
2. Entsyklopediia pedahohichnykh tekhnolohii ta innovatsii [Encyclopedia of pedagogical technologies and innovations] (2012). / N.Navolokova. Kharkiv. [in Ukrainian].
3. Innovatsiini tekhnolohii navchannia (2017). [Innovative learning technologies]. Navch. posibn. dlia stud. vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv. K. [in Ukrainian].
4. Kohut, I. (2013). Zmist formuvannia profesiino-pedahohichnoi komunikatyvnoi kompetentnosti v suchasnykh sotsiokulturnykh umovakh [The content of the formation of professional and pedagogical communicative competence in modern socio-cultural conditions]. *Problemy osvity*. K., 77. Ch.2. Pp. 75–79. [in Ukrainian].
5. Pentyliuk, M. (2007). Suchasnyi urok ukrayins'koi movy [Modern Ukrainian Language Lesson]. Kh. [in Ukrainian].
6. Profesiina pedahohichna osvita: innovatsiini tekhnolohii ta metodyky [Professional pedagogical education: innovative technologies and methods] (2009): Monohrafiia. Zhytomyr. [in Ukrainian].
7. Rybalko, Yu. (2012). Kompetentnisnyi pidkhid u naukovopedahohichnii literaturi [Competence Approach in Scientific and Educational Literature]. *Pedahohika vyshchoi ta seredn'oi shkoly*. 35. [in Ukrainian].
8. Savchenko, O. (2012). Dydaktyka pochatkovoї osvity [Didactics of primary education]. K. [in Ukrainian].
9. Sysoieva, S. O., Sokolova, I. V. (2011). Doslidzhennia problem neperervnoi profesiinoї osvity: henezys poniat [Research of problems of continuous professional education: genesis of concepts]. *Pedahohichniy dyskurs*. 9. Pp. 303–309. [in Ukrainian].
10. Suchasni pedahohichni tekhnolohii [Modern pedagogical technologies] (2006): navch.-metod. posibn. Kamianets-Podilskyi. [in Ukrainian].

11. Khutorskoi, A. (2003). Kliuchevyie kompetentsii kak komponent lichnostnooryentirovannoi paradyhmy obrazovaniia [Key Competencies as a Component of the Personally Oriented Education Paradigm]. *Narodnoie obrazovaniie*. 2. Pp. 58–64. [in Russian].

Статтю отримано 01.11.2020 р.

Прийнято до друку 03.12.2020 р.